

**RUH ADAMIN PENCERESİNDEN BİR KARAKTER ÂBİDESİ: MEHMET ÂKİF
ERSOY
(HÜSEYİN NİHÂL ATSIZ'IN, MEHMET ÂKİF ERSOY İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME)**

Serhat MUTLU
Akdeniz Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Öğrencisi, srht.mutlu66@gmail.com

*“Halbuki yoldaşını bırakıp dönenlerin
Değişilir topu da bir sokak kaltağına.” (Atsız, 2011: 11)
“Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!” (Ersoy, 1986: 400)*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde, 19. yüzyıl ve sonrasında meydana gelen sistemsel değişikliklerin ardından farklı fikir akımlarına rastlanılmıştır. Devleti ihtişamlı günlerine döndürmek için ortaya konulan bu düşünceler, zaman zaman birbirinin karşısında yer almıştır. Siyasetin yansımalarının görüldüğü dallardan biri olan edebiyatta da bu hareketliliğin kendisini hissettirmesi, son derece olağandır. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilânından sonra İslâmcılık ve Türkçülük ön plana çıkmış; bu fikirlere bağlı olan sanatçılar, doğal olarak karşı karşıya gelmişlerdir. Bu sebeple farklı düşünce yapısına sahip iki önemli sanatçının farklı akımlar ve bunlara mensup bireyler hakkında ortaya koyduğu söylemler, son derece önem arz etmektedir. Ali Suavi, Ziya Gökalp, Gaspıralı İsmail Bey gibi isimlerle ortaya çıkan Türkçülük-Turancılık mefkûresinin 20. yüzyıldaki en önemli devam ettiricisi, Hüseyin Nihâl Atsız'dır. Tunuslu Hayrettin Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Cemaleddin Efganî gibi aynı fikre mensup isimlerse İslâmcılık düşüncesini savunmuşlar ve Mehmet Âkif Ersoy da bu isimlerle dinî hassasiyetler ve fikirler noktasında bir arada anılmıştır.

Bu çalışmamızda, temelde birbirine zıt iki akım ve isim olan Türkçü Hüseyin Nihâl Atsız'ın, İslâmî yapısıyla bilinen Mehmet Âkif Ersoy ile alakalı fikirlerini saptamak hedeflenmiştir. Böylece Türk edebiyatında önemli yer edinen Âkif'in, Atsız tarafından düşünsel manada nasıl konumlandırıldığı belirlenecek ve bir Türkçü gözünden Mehmet Âkif Ersoy hakkında neler söylendiği ve düşündüğü, kendi söylemleriyle ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Nihâl Atsız, Mehmet Âkif Ersoy, Türkçülük, İslâmcılık

**A CHARACTER MONUMENT FROM THE SOUL MAN'S PERSPECTIVE
(A STUDY ON HÜSEYİN NİHÂL ATSIZ'S THOUGHTS ABOUT MEHMET AKİF
ERSOY)**

ABSTRACT

In Ottoman Empire, varied movement of ideas occurred after the systemic changes in 19. century and following years. These ideas which strived to turn the Empire into the past magnificent days sometimes took a stand against to each other. Naturally, these thoughts started to flourish in literature because we know that literature is used as an instrument which reflects the politics. Especially, after the second Constitutionalist Period Islamism and Turkism came into prominence and artists who defend these ideas confronted each other. Therefore it is very important to know the discourses of two artists that are about varied ideas and defenders of these ideas. The ideal of Turkism-Turanism came out with Ali Suavi, ZiyaGökalp, Gaspıralıİsmail. Also in the 20. century the most important continuing of this ideal is Hüseyin Nihal Atsız. On the other hand, the idea of Islamism have been defended by Tunisian Hayrettin Pasha, Ahmet Cevdet Pasha, CemaleddinEfgani and thus Mehmet Akif Ersoy has been associated with these names in terms of ideas and religious sensitivity.

Hüseyin Nihal Atsız and Mehmet AkifErsoy are two contradictory artists and the aim of this study is to determine Hüseyin Nihal Atsız's thoughts, who is a Turkist, about Mehmet AkifErsoy, who is an Islamist. In this way, Akif, who is really eminent for Turkish literature, will be determined in terms of how intellectually positioning by Atsız and what he has said and thought about Mehmet AkifErsoy will be revealed from a Turkist perspective with Atsız's own discourses.

Keywords: Hüseyin Nihâl Atsız, Mehmet Âkif Ersoy, Turkism, Islamism

GİRİŞ

Türk yazını, tarihî seyri içerisinde birçok fikrî akımın etkisiyle karşı karşıya kalmış ve kimi yaklaşımlar, Türk şiirinin mecrasını değiştirmiştir. Türk edebiyatında içeriğe etki eden

en önemli iki hareket, İslâmcılık ve Türkçülüktür. Daha öncesinde Batıcılık, Osmanlıcılık gibi tasavvurlar Türk sanatını etkilese de çalışmamıza konu olan kişilerin mensubu olduğu yönelimler, sosyal ve edebî yaşamı daha fazla tesiri altına almıştır.

İslâmcılığın önemli isimlerinden olan Ersoy^{*}, edebiyat sahnesinde boy göstermeye başladığı ilk günden son güne değin aynı çizgide bulunmuş ve yolundan sapmamıştır. Dik duruşunu elden hiç bırakmayan Âkif[†]le alakalı birçok önemli ismin, çeşitli yorumları mevcuttur. Türkçü fikirleri kendi potasında eritmiş ve inandığı öğretilerden son nefesine kadar vazgeçmemiş kalemlerden olan Hüseyin Nihâl Atsız[‡], yazın ve tarih alanında son derece etkin bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı akımlarda bulunsalar bile bazı kişisel tarafları benzeyen kalemlerden Atsız'ın, Âkif[†]le ilgili ortaya koyduğu düşünceler son derece dikkat çekicidir.

Çalışmamızın konusu, Atsız'ın düşünce âleminde yola çıkarak Mehmet Âkif Ersoy'a ilişkin izlenimlerini ortaya koymak ve fikir hareketlerinin, bu yorumlamalarda etkisinin ne derece olduğunu sorgulamaktır.

Bulunduğu Kabın Şeklini Almayan, Dik Duruşlu Bir Adam

Türkçü düşüncenin yılmaz bekçilerinden olan Nihâl Atsız, Mehmet Âkif'i; "Şair, vatanperver ve karakter adamı olmak bakımından mühim" (Atsız, 2016: 49)[‡] bir şahsiyet olarak tanımlamaktadır. Çünkü Âkif'in şairlik yönü, herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu sebeple İstiklâl Marşı'nı kaleme alması arzu edilmiştir. Bağımsızlığın en önemli kanıtı olan İstiklâl Marşı'nı yüreğinde İslâm, Türk ve vatan sevdası olmayan birinin yazması beklenemez. Bununla beraber "Çanakkale Şehitlerine", "Ey Yolcu", "Korkma!" gibi şiirler kaleme alan Ersoy'un, "vatan şairi", millî şair" gibi unvanlarla anılması, onun ülke genelinde gördüğü kıymetin en önemli kanıtıdır. Atsız, "Şairliğine kimse itiraz edemez." (s. 49) söylemiyle bunu destekler bir fikri ortaya koymuştur.

Hüseyin Nihâl Atsız, Âkif'in şiir anlayışının diğer şairlerle mukayese ettiğinde, "eşsiz" olduğunu belirtmektedir. "Onun oldukça bol manzum eserleri arasında öyle parçalar vardır ki Türk edebiyatı tarihinde ölmez mısralar arasına girmiştir." (s. 49) Hüseyin Nihâl'in bu sözleri, Ersoy'un şairlik yönünün ne denli değerli olduğunu açıklamaktadır.

Atsız, Mehmet Âkif'in vatanseverliğini şu cümlelerle dile getirmiştir: "Vatanperverliği, tam ve tezsatsız bir vatanperverliktir. Akif, sözle vatanperver olduğu halde fiille bunu tekzip edenlerden değildi. Vatanperverane şiirler yazdığı halde en sefil bir namert ve en rezil asker kaçağı hayatı yaşayanlar henüz aramızda bulunduğu için Akif'in vatanperverliği yüksek bir değer kazanır." (s. 49) Buradan anlaşılacağı üzere Atsız, Ersoy'un vatan ve millete bağlılığını aktarmıştır. Mehmet Âkif'in vatan anlayışını, tam ve birbiri içinde çelişkiler barındırmayan bir anlayış olarak addeden Hüseyin Nihâl; Ersoy'un şiirlerinde yer alan ülke duygularıyla hayatta düstur edindiği vatan hissini uyuşturduğunu dile getirmiştir. Sözü ile özü uyuşmayan insanların günümüzde sayıca azımsanmayacak bir niceliğe sahip olduğunu

* Ersoy, 1873-1936 yılları arasında yaşamış; İslâmî-millî birçok şiir kaleme almıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Kabaklı, 1987; Karakoç, 2005)

† Atsız, 1905-1975 yılları arasında yaşamış; Türkçü düşünceyle birçok eser kaleme almıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Deliorman, 1978; Öner, 1988; Akün, 1991; Mutlu, 2017)

‡ Eserden bundan sonra yapılacak alıntılarda, sadece sayfa numarası kullanılacaktır.

aktaran Atsız, bu çağda Ersoy'un kıymetinin daha çok anlaşıldığını belirtmiştir. Kısacası Atsız'a göre Âkif, şiirlerinde aktardığı duygu ve düşüncelerin kemiğe bürünmüş hâlidir.

Atsız, karakter adamı olarak da Âkif'i; şairlik bahsinde geçtiği gibi "eşsiz" kelamıyla tanımlamıştır. Çünkü ona göre Ersoy, bulunduğu kabın şeklini almayan, bukalemun gibi rengini değiştirmeyen ve dönemin dalkavuşu olmayı arzulamayan dik duruşlu bir şahsiyettir. Hangi hâlde olursa olsun adamlığını muhafaza eden, saygın bir kimse olarak Atsızca hatırlanmıştır: "Karakter adamı olmak bakımından ise Âkif eşsizdir. O, daima bulunduğu kabın şeklini alan bir mayi veya cıvık bir halita değil; şeklini sıcakta, soğukta, borada, kasırgada muhafaza eden katı bir cisimdir." (s. 49) Mehmet Âkif Ersoy'un düşünce ve karakterini anlamak için onun şiirlerine bakmak, Atsız'a göre yeterlidir:

Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım!...
-Boğamazsın ki!
-Hiç olmazsa yanımdan kovarım.
Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;
Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir, aşığım istiklâle;
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle!
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!
Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim!
Adam aldırırma geç git, diyemem aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım!
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumum...
İrticâın şu sizin lehçede manası bu mu? (Ersoy, 1986: 400)

Yukarıda yer alan şiir, sanatçının düşünce yapısının özetidir. Doğal olarak Âkif'in mısralarına sirayet eden bu fikrî yapı, Atsız tarafından da takdir edilmiştir. Farklı siyasî ve akımsal özellikler taşısalar dahi yaşamda karşılaştıkları zorluklar, onların zulme boyun eğmeyişleri ve meydan okumaları; bu sanatçıları ortak bir paydada buluşturmuştur. Bununla birlikte milletini sevmeleri, geçmişlerine sahip çıkmaları, cesaret ve kararlılıkla hareket etmeleri; bu kişisel duruşlarını yazına aktarmaları, onların karakteristik özellikleri arasındadır. Bir başka şiirinde Âkif'in adamlık anlayışı, mısralarına sirayet etmiştir:

Nasihatım sana: "herzeyle işigali bırak!
Adamlığın yolu neredense, bul da girmeye bak!
Adam mısın: ebediyen cihanda hürsün, gez;
Yular takıp seni bir kimsecik sürükleyemez. (Ersoy, 1986: 403)

Bir Türkçü olan Hüseyin Nihâl Atsız'ın, İslâmcı olan Âkif hakkında bu denli olumlu düşüncesi; bazı kimseleri son derece rahatsız etmiştir. Atsız ise onun İslâmcı oluşunu, Osmanlı Türklerinin mefkûresinin devamı olarak kabul etmektedir:

İslamcı olmasını kusur diye öne sürüyorlar, İslâmcılık dünün en kuvvetli seciyesi ve en yüksek ülküsü idi. Bugünkü Türkçülük ne ise dünkü İslâmcılık da o idi. Esasen İslâmcılık Osmanlı Türklerinin mefkûresiydi. On dördüncü asırdan beri Türklerden başka hiçbir Müslüman millet, ne Araplar, ne Acemler, ne de Hintliler İslâmcılık mefkûresi görmüş değillerdi. Bir Osmanlı şairi olan Âkif'te millî mefkûre kemaline ermiş, fakat yeni bir millî mefkûrenin doğuş zamanına rastladığı için geri ve aykırı görünmüştür. (s. 50)

Atsız burada, Mehmet Âkif Ersoy'un hem politik hüviyeti hem de millî duruşundan övgüyle bahsetmektedir. Atsız'ın bu cümleleri, Türkçülük ve İslâmcılığın birbiri içindeki ilintisini ortaya koymuş ve Âkif'i de bu minvalde değerlendirdiğini söylememizi mümkün kılmıştır. Aynı zamanda onun ümmetçi anlayışını, diğer İslâmcı fikirlerden ayrı tutmuştur. Çünkü Hüseyin Nihâl'e göre Âkif'in zihniyeti, sığlıktan uzaktır. Ayrıca onun düşünceleri, Türklüğün derinden hissedildiği dönemlere denk geldiği için geri ve aykırı görülmüştür.

Atsız, manevî değerlerden uzak bir isim değildir. Hatta Deli Kurt'ta, Macarlara esir düşen başkahramanın din değiştirmesi durumunda kendisine rütbe verileceği, malikâne tahsis edileceği ve güzel bir Macar kızıyla evlendirileceği söylenir ama Deli Kurt bu teklifi hemen reddeder. (Atsız, 2013: 187) Kısacası Atsız, Türkçülüğü ön planda tutsa da İslâmî hususiyetleri önemseyen bir kişiliğe sahiptir. Ayrıca o, Âkif'in hakkını verecek bir hassasiyet, nezaket ve görüştür.

Hüseyin Nihâl Atsız, geçmişte yaşayan ve günümüzde hatırı sayılan kişileri değerlendirirken o günün koşullarının göz ardı edilmemesi gerektiğini dile getirmiş ve Ersoy'u, bu düşünce dâhilinde konumlandırmıştır: “Mazide yaşayanların fikir ve mefkûreleri bize aykırı gelse bile onları zaman ve mekân şartları içinde mütalâa ettiğimiz zaman haklarını teslim etmemek küçüklüğüne düşmemeliyiz.” (s. 50) Özetle Atsız, geçmiş şartlar neticesinde Âkif'in bazı düşüncelere büründüğünü ve dönemin şartlarınca bunun yanlış olmadığını beyan etmiştir.

Hüseyin Nihâl Atsız'a göre Mehmet Âkif'i anlamak için derin bir inceleme yapmaya ihtiyaç yoktur. O; Ersoy'u kavramak ve idrak edebilmek için Çanakkale ile alakalı yazdığı şiire bakılmasını yeterli görmekte ve “Çanakkale şehitleri için yazdığı şiir kâfidir. Başka söz istemez... Akif inandı, dönmedi ve öyle öldü.” (s. 50) söylemiyle bu fikri özetlemektedir. Atsız'ın son cümlesindeyse onun, hayatının sonuna kadar inandığı davadan sapmadığına ulaşılmaktadır. Ayrıca Âkif'in ömrünü adadığı bu yolda, son nefesine kadar yürüdüğünün altını çizmiştir.

Atsız'ın Âkif hakkında olumlu düşünmesinin bir başka nedeni, onun “dava adamı” oluşundan kaynaklıdır. Atsız ve Âkif; sonunda hapis, sürgün gibi meşakkatler olsa da fikirlerinden hiç vazgeçmemişler, düşüncelerine pranga vurmamışlar ve geriye çekilmemişlerdir.

Hüseyin Nihâl'in “Türkçülük” anlayışını, “ırkçılık” olarak algılayan kimseler vardır. Atsız bu düşünceleri, safsata olarak kabul etmekte ve bunun aksini Yıldırım Beyazıt ve Mehmet Âkif Ersoy örneğiyle açıklamaktadır:

Türkçülere yedi, hatta yirmi kuşak ilerisine kadar soy kütüğü arayan kimseler diye iftira ediliyor. Tatbik kabiliyeti ve araştırma imkânı olmayan bu safsatalar ancak moskofçuların ve başka düşmanların uydurmasından ibarettir. Her zaman verdiğimiz örnekleri yine tekrarlayalım: En büyük Türklerden biri olan Yıldırım Bayazıt'ın anası Türk değildir. Hangi Türkçü onu Türklük kadrosundan çıkarmıştır veya çıkarabilir? İstiklâl Marşı şairi Mehmed Akif'in babası Arnavut, ülküsü de Türkçülüğe aykırı olan ümmetçilik olduğu halde, hangi Türkçü Mehmed Akif için Türk değildir demiştir? Mesele Yıldırım Bayazıt veya Mehmed Akif kadar Türk olabilmektedir. Bir millette millî ruh yükseklerde olduğu zaman onların arasına karışan yabancıların hiçbir tesiri olmaz. Millî ruh, herhangi bir yabancılığı eritir. Fakat millî ruh arıklayınca, yabancılara karşı hayranlık başlayınca her şey allak-bullak olur. Milliyet inkâr edilir. İnsanlıkla hiçbir ilgisi olmayan çıkarıcılar insaniyetli kesiliverir. Her

türlü konfor ve rahat içinde yaşayan milyoner çocukları, bu konfor ve rahatın zerresini bile feda edemeyecek oldukları halde komünist olur. Komünizm uygulanırsa ne o yiyeceği, ne o evi, rahatı, parayı, arabayı bulamayacağını, işçi haline geleceğini düşünemeyecek kadar ahmaklaşır. (Atsız, 2015: 114-115)

Atsız'ın bu cümleleri, aslında şahsının Türkçülük anlayışını ve Âkif ile alakalı fikirlerini tahlil açısından özet niteliği taşımaktadır. “İrkçi” olduğu yönünde iftiralara maruz kaldığını dile getiren Atsız, bunu yapanların asla Türk olamayacağını söylemektedir. Kendisinin ırkçı olmadığını Sultan Beyazıt ve Mehmet Âkif örnekleriyle anlatmayı yeğlemiştir. Yıldırım Beyazıt'ın annesi ve Ersoy'un babasının Türk olmadığına dikkat çeken Atsız, “Hangi Türkçü, onları Türk görmez?” sözde sorusuyla kendisine yöneltilen eleştirileri yanıtlamaktadır. İstiklâl Marşı'nı kaleme alan Âkif'in babasının Arnavut olduğunu, ayrıca ümmetçi bir anlayışa mensup hareket ettiğini belirten Hüseyin Nihâl; bu hususiyetlerin onun Türkçülük hissiyatını etkilemeyeceğine inandığını belirtmiştir. Hüseyin Nihâl Atsız meseleyi, “onlar kadar Türk olabilmek” biçiminde özetlemiştir. Ona göre bu ayrılık tohumlarını ortaya saçanlar, ülke ve ülkünün arasına nifak tohumları ekenlerdir. Kısacası Atsız, Âkif'in millî duruşunu methetmekte ve onun gerek yaşam gerekse edebî yolunu takdir ettiğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde çeşitli fikir akımları ortaya çıkmıştır. İslâmcılık ve Türkçülük, bunların başında gelmekte ve bu eğilimler doğal olarak edebiyat alanında gerek sanatçı gerekse eserleri etkisi altına almıştır. Bu mütefekkirlerin başında, Âkif ve Atsız gelmektedir. Farklı akımlara bağlı olan bu iki kalemden Atsız'ın Ersoy'la alakalı düşünceleri, son derece önemli ve dikkat çekicidir. Türkçülüğüyle tanınan Atsız, Ersoy'u takdir etmekte; özellikle şairlik ve vatanseverlik hususlarında onu övmektedir. Mehmet Âkif'in karakter manasında dik duruşlu bir kişiliğe sahip olduğunu dile getiren Atsız, onun şiirlerinde bu hassasiyetin izlerini gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca babasının Arnavut olmasının onun Türkçülüğünü etkilemediğini aktaran Atsız; “İstiklâl Marşı”, “Çanakkale Şehitlerine” gibi manzumelerine bakıldığında Ersoy'un millî kimliğinin tartışılmayacağını sözlerine eklemiştir.

Özetle farklı düşünce yapılarında olan iki sanatçıdan Atsız'ın Âkif'le ilgili izlenimleri, siyaset ve düşünceler üstü bir yaklaşımın tezahürüdür. Bu perspektif, Hüseyin Nihâl'in hakkaniyetli bakış açısı ve Mehmet Âkif'in “karakter âbidesi” olmasından ötürüdür.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ö. F. (1991). “Hüseyin Nihâl Atsız”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 87-91.
- ATSIZ, H. N. (2011). Yolların Sonu, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- ATSIZ, H. N. (2013). Deli Kurt. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- ATSIZ, H. N. (2015). Türk Ülküsü, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- ATSIZ, H. N. (2016). Makaleler II, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- DELİORMAN, A. (1978). Tanıdığım Atsız. Boğaziçi Yayınevi, İstanbul.
- ERSOY, M. A. (1986). Safahat. İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- KABAKLI, A. (1987). Mehmet Akif, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KARAKOÇ, S. (2005). Mehmed Âkif, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- MUTLU, S. (2017). Yolların Sonu'nda Tarihî Mekânlar Üzerine Bir İnceleme. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 1, s. 157-179.
- ÖNER, S. (1988). Nihal Atsız. Toker Yayınları, İstanbul.